

УДК 378:351.74-047.22+316.77]:343(477)(043.3)

DOI:

*Аліна Квітка, молодший науковий співробітник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва,
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби у процесі професійної підготовки. З'ясовано, що важливе значення має структурування змісту дисциплін гуманітарного спрямування з урахуванням особливостей професійної діяльності та соціально-комунікативної взаємодії у пенітенціарній системі. Дослідниця доводить необхідність використання інтерактивних й діалогічно-дискусійних технологій навчання для розвитку у курсантів соціально-комунікативних умінь і навичок, моделювання типових ситуацій професійної діяльності на засадах проблемності, а також активізації самостійної дослідницької / проєктної роботи курсантів під час планових занять та самостійної підготовки.

Ключові слова: соціально-комунікативна компетентність; офіцер кримінально-виконавчої служби; педагогічні умови; моделювання; інтерактивні методи; самостійна робота.

Лит. 12.

*Alina Kvitka, Junior Scientific Researcher of the Department of
Scientific Activity and International Cooperation,
Academy of the State Penitentiary Service*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING SOCIO-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

The pedagogical conditions of forming the socio-communicative competence of the future officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine in the process of their professional training are highlighted in the article. For this purpose, first of all, it is proposed to follow a systemic, active, personality-oriented, axiological, competency, socio-cultural approaches; to take into account the requirements of general principles (the principle of scientificity, systematization, individual approach, connection between theory and practice, clarity, independence and activity, professional orientation) as well as specific principles (the principle of andragogy, creativity, problem principle, subject-subject interaction, variability).

It was found out that it is important to structure the essence of humanities, taking into account the peculiarities of professional activity and socio-communicative interaction in the penitentiary system. The author proposes to pay attention to the world outlook aspects of training the specialists of penitentiary service, form the cadets' appropriate ideas about the concepts of punishment, justice and human dignity, about the necessary communicative practices and non-violent tools to influence convicts, primarily by studying verbal methods of influence and non-violent communication.

The researcher proves the need to use interactive and dialogical-discussion learning technologies in order to develop the cadets' socio-communicative skills and abilities, to model typical situations of professional activity on the basis of problems. In order to intensify the cadets' independent research/project work during the planned classes and self-tuition, it is planned to offer them tasks that help them to learn to solve the problems related to interpersonal interaction. The essence of these tasks should be intelligible, take into account their life experience, but at the same time these tasks should be quite complex, have new idea and practical significance.

Keywords: socio-communicative competence; officer of Criminal and Executive Service; pedagogical conditions; modeling; interactive methods; self-tuition.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Знання соціально-комунікативної взаємодії сьогодні потрібні в усіх сферах суспільних відносин, у тому числі й пенітенціарній службі. Соціально-комунікативна компетентність офіцера кримінально-виконавчої служби необхідна для належної професійної комунікації із

засудженими, колегами, громадськістю. Майбутні фахівці повинні бути готовими до постійної взаємодії, налагодження та підтримання контактів. З огляду на це важливим завданням професійної освіти є пошук ефективних педагогічних шляхів формування соціально-комунікативної компетентності у процесі їхньої

професійної підготовки, навчання курсантів комунікативних практик та несилових інструментів впливу на засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні дослідники пропонують різні шляхи та напрями формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби. Зокрема О. Діденко і Н. Калинюк виокремлюють такі педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх офіцерів-прикордонників: цілеспрямована підготовка курсантів до оволодіння комунікативними вміннями з використанням спецкурсу; залучення курсантів до спілкування, наближеного до умов правоохоронної діяльності; розвиток творчого потенціалу курсантів під час науково-дослідницької роботи; постійна діагностика сформованості комунікативних умінь курсантів [4, 120].

Як вважає В. Кручек, формувати комунікативні уміння студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін можна через системність та науковість навчальної інформації, її відповідність досягненням сучасної науки; ознайомлення студентів з основами теорії комунікативної діяльності; позитивна мотивація до формування комунікативних умінь та ціннісне ставлення до комунікативної діяльності; свідоме засвоєння студентами навчального матеріалу з теорії комунікативної діяльності; забезпечення узгодженості та наступності змісту теоретичних та практичних занять; різноманітність та поступове ускладнення комунікативних завдань [5, 184].

На думку Т. Бутенко, для формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін треба застосовувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, спрямований на розвиток діалогічної взаємодії; моделювати професійні та виробничі умови спілкування з метою залучення кожного студента до практичної комунікативної діяльності; використовувати навчальні завдання і вправи, спрямовані на підвищення комунікативної активності студентів [2, 8].

Натомість Ю. Ненько для формування професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту пропонує формувати ціннісне ставлення курсанта до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності; використовувати інтерактивні методи навчання; удосконалювати навчально-методичне забезпечення професійно орієнтованої комунікативної підготовки;

оптимізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу в змодельованих ситуаціях професійного спілкування [8, 291]. Загалом дослідники звертають увагу на важливість належного вибору змісту роботи, використання інноваційних методів для формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Формулювання мети статті. Метою статті є висвітлення педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Виклад основного матеріалу. Педагоги використовують термін "умови" для виокремлення зовнішніх і внутрішніх обставин, що необхідні для досягнення необхідного результату. На відміну від причини, вважає А. Литвин, яка породжує дію чи результат, педагогічні умови є "найбільш оптимальним *середовищем, обставинами, ситуацією, що вірогідно впливають на розвиток педагогічного явища*" та залежать від активності людини чи групи людей [6, 11]. З урахуванням цього педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби можна визначити як сукупність заходів щодо вибору змісту, форм, методів освітнього процесу, які необхідні для управління навчальною діяльністю курсантів і формування у них усіх складових соціально-комунікативної компетентності.

Для формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України враховано вимоги загальнонаукових підходів та принципів. Так системний підхід необхідний для характеристики соціально-комунікативної компетентності через її змістові, структурні та функціональні зв'язки, для побудови моделі її формування. Відповідно до вимог діяльнісного підходу, першочергово значення набувають такі навчальні технології, за яких акцентується увага не на нагромадженні знань, а на формуванні способу дій, набутті навичок соціально-комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Дотримання вимог особистісно орієнтованого підходу допомагає визначити форми і методи формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби з урахуванням їхніх мотиваційно-ціннісних установок, соціальних орієнтацій, що визначають спрямованість спілкування, вибір способів, стратегій і тактик взаємодії з іншими людьми. Аксиологічний підхід визначає необхідність посиленої уваги до ціннісних орієнтацій майбутніх

офіцерів як передумови їхнього відповідального ставлення до с службових обов'язків та професійної комунікації, розуміння цінності кожної людини. Компетентнісний підхід передбачає необхідність постійного оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до нових потреб суспільного життя та професійної діяльності. Соціокультурний підхід як система методологічних орієнтирів окреслює принципи, методи навчання, зорієнтовані на соціокультурний розвиток майбутнього фахівця, визначає необхідність постійної діалогічної взаємодії для формування необхідних соціально-комунікативних умінь і навичок, забезпечення психологічно комфортної комунікації. Окрім зазначених підходів, велике значення має також дотримання вимог загальних (науковості, системності, індивідуального підходу, зв'язку теорії із практикою, наочності, самостійності й активності, професійної спрямованості) та специфічних (андрагогіки, креативності, проблемності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, варіативності) принципів.

Щодо першої педагогічної умови – формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби – враховано дані констатувального етапу педагогічного експерименту, які засвідчили, що курсанти недостатньо обізнані про сутність соціально-комунікативної компетентності офіцера кримінально-виконавчої служби, її вимоги, а також не мають достатніх практичних навичок налагодження та підтримання міжособистісної взаємодії у професійній сфері. Окрім того, враховано, що саме знання, вважає Г. Атанов, допомагає людині набути особистого досвіду, який є відображенням суспільно виробленого досвіду, досвіду старших поколінь у певній галузі людської практики. Дослідник підкреслює, що “знання потрібні для того, щоб за їх допомогою виконувати різні дії, виконувати діяльність” [1, 14]. Г. Атанов вважає, що “знання – це не просто набір фактів..., це завжди перетворення і застосування знань..., засвоєне знання – це те, що трансформувалось в уміння практично діяти, вміння виконувати різні завдання” [1, 18]. На значення знань вказує також Р. Пітерс. На його думку, знання допомагають людині мати системне уявлення про світ, вони змінюють людину (знання, наприклад історії, впливає на те, як людина сприймає, архітектуру або соціальні інститути), визначають те, яким стандартам і нормам, неявно закладеним в освоєних способах розуміння світу, людина надає перевагу; вони формують її пізнавальну позицію, тобто здатність до певного наукового розуміння та широкого контексту світосприйняття [12].

З урахуванням цього можна стверджувати, що зміст навчання, тобто знання як узагальнений досвід і результат пізнання дійсності (у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій) є першою ланкою педагогічної системи формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів, тому що сформувати її можна лише на основі знань. Відповідно до цього першою педагогічною умовою формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби визначено структурування змісту дисциплін гуманітарного спрямування з урахуванням особливостей професійної діяльності та соціально-комунікативної взаємодії у пенітенціарній системі.

Особливо важливе значення для формування ціннісної основи особистісного та професійного життя офіцера кримінально-виконавчої служби мають гуманітарні знання. Як зазначає С. Сливка, ефективність діяльності юриста зумовлюють передусім духовні чинники, розвиток духовних засад службової діяльності. Основою правової діяльності, вважає дослідник, є гуманістичний світогляд, тобто духовність і людяність, інакше людська діяльність нагадуватиме світ тварин. Юрист, на думку С. Сливки, повинен зрозуміти, “глибоко проаналізувати, пізнати духовний смисл закону, тобто здійснити духовне обґрунтування законів, та застосувати у діяльності. Без цього не можливе справжнє, дійове виховання громадян” [11, 150]. Йдеться про світоглядну основу професійної діяльності офіцера кримінально-виконавчої служби, яка формується шляхом набуття необхідних знань, вивчення навчальних дисциплін циклу загальної підготовки. Ці дисципліни, звернені до духовного світу людини, до її особистісних сенсів, допомагають освоїти необхідні соціальні норми і духовні цінності, моральні вимоги та ідеали, визначитись щодо свого світогляду, загальних законів і принципів світобудови, свого місця у світі.

Отже, така педагогічна умова, як структурування змісту дисциплін гуманітарного спрямування з урахуванням особливостей професійної діяльності та соціально-комунікативної взаємодії у пенітенціарній системі, зумовлена значенням пізнавального компонента та загалом гуманітарних знань для формування соціально-комунікативної компетентності.

Ще одна педагогічна умова формування соціально-комунікативної компетентності – розвиток соціально-комунікативних умінь і навичок шляхом використання інтерактивних та діалогічно-дискусійних технологій навчання. Важливість цієї умови зумовлена тим, що комунікативна компетентність формується в

умовах безпосередньої взаємодії, оскільки є результатом досвіду спілкування між людьми. Найбільші можливості для набуття досвіду соціально-комунікативної діяльності надають інтерактивні технології, які якраз і передбачають інтеракцію – взаємодію та спілкування його учасників. Сутність цієї інноваційної технології полягає у тому, що освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії усіх учасників, тобто інтеракції [7, 127].

Інтерактивне навчання, зазначає О. Пометун, як один з варіантів організації освітнього процесу передбачає використання у діяльності педагога певної системи способів, прийомів, методів, що ґрунтуються на суб'єкт-суб'єктних відносинах педагога й студента (паритетності), багатосторонній комунікації, конструюванні знань студентом, використанні самооцінки та зворотного зв'язку, його постійній активності [9, 7]. За Н. Волковою, інтерактивне навчання передбачає взаємодію як на рівні викладач – слухач (як за традиційного навчання), так і активну взаємодію слухачів між собою [3, 5]. За інтерактивного навчання зростає інтенсивність міжсуб'єктної комунікації викладача та студентів, обмін думками і діяльностями, урізноманітнюються види, форми і прийоми комунікації. За таких умов моделюється інша форма комунікації – багатостороння, що передбачає врахування думок, поглядів, позицій учасників взаємодії, відтворення, імітацію діяльності (ділові, рольові, дидактичні ігри, робота фокус-групи). Активність студентів, котрі беруть участь у таких заняттях, сприяє не тільки розвитку соціальної компетентності (вміння вести діалог, слухати інших), а й дає їм змогу запам'ятати від 50 % того, що обговорюється на занятті, або до 70 %, якщо вони виконують практичні дії у віртуально-професійних ситуаціях. Під час багатосторонньої взаємодії на рівні “викладач – студент” і “студент – студент” відбувається засвоєння до 90 % інформації, артикульованої на занятті [7, 140].

Загалом інтерактивні технології у підготовці майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби – саме той оптимальний варіант організації освітнього процесу, який дає змогу навчити курсантів належним чином конструювати професійні відносини. Технології інтерактивного навчання за допомогою багаторівневої комунікації та діалогу забезпечують активну міжособистісну взаємодію учасників освітнього процесу, допомагають формувати необхідні соціально-комунікативні вміння та навички.

Третя педагогічна умова формування

соціально-комунікативної компетентності передбачає моделювання типових ситуацій професійної діяльності на засадах проблемності для набуття досвіду соціально-комунікативної взаємодії. Значення цієї педагогічної умови зумовлене перевагами та потенціалом методів моделювання й аналізу ситуацій. Ці методи допомагають, за Г. Атановим, формувати способи “дій, тобто вмінь, які забезпечують виконання майбутньої професійної діяльності” [3, 13]. Н. Волкова зазначає, що методи аналізу ситуацій дають змогу розвивати у майбутніх фахівців уміння відстоювати свою позицію, аргументувати свою думку, визначитися з лінією поведінки у комунікації, відпрацьовувати навички аргументації [3, 62]. На думку вченої, важливе значення має те, що ці методи допомагають формувати здатність вибирати оптимальні варіанти ефективної взаємодії, звільнитись від “рудиментів” авторитарного досвіду в комунікації [3, 63].

Як стверджують О. Сидоренко і В. Чуба, ситуаційне навчання (кейс-метод) – це навчальний метод, застосування якого передбачає осмислення студентами справжньої життєвої ситуації. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й актуалізує необхідний комплекс знань, який треба засвоїти для її розв'язання [10, 9]. За ситуаційного аналізу пізнавальна діяльність має колективний характер, що передбачає різноманітні форми: обмін думками, обговорення, мозкову атаку, роботу і підгрупах, ігрову взаємодію. Так відбувається здобуття знань через занурення у ситуацію [10, 34].

Окремо необхідно вказати на те, що за своєю суттю ситуація, закладена у ситуаційну вправу, – це певний стан соціальної дійсності, в якому перебувають дійові особи ситуаційної вправи. Цей стан потрібно конкретизувати через такі поняття, як потреба, вибір, криза, конфлікт [3, 64–65]. Важливість проблемного характеру ситуаційних технологій навчання зумовлена також особливостями професійної діяльності офіцера кримінально-виконавчої служби. Можна стверджувати, що вся його професійна діяльність є низкою врегулювання проблемних ситуацій та вибору тієї чи іншої комунікативної поведінки. Це стосується повсякденних контактів з колегами, керівництвом чи засудженими та їхніми родичами або представниками громадських організацій.

Загалом значення методів ситуативного навчання полягає у тому, що за їх використання пізнавальна діяльність набуває колективного характеру, передбачаючи різноманітні форми комунікативної взаємодії між курсантами.

Використання технологій ситуаційного навчання через діалогічний характер міжособистісної взаємодії допомагає вчити курсантів налагоджувати відносини, досягати взаєморозуміння, конструктивно врегулювати конфліктні ситуації.

Четверта педагогічна умова формування соціально-комунікативної компетентності *стосується активізації самостійної дослідницької / проектної роботи курсантів під час планових занять та самостійної підготовки*. Під час самостійної роботи вони засвоюють набагато більше інформації, порівняно з іншими формами навчання. Якщо під час лекції викладач відіграє роль ретранслятора наукової інформації і курсант засвоює 5 % інформації, то під час самостійної роботи – до 40 %, а навчаючи інших – до 90 % [7, 239]. Самоосвітня навчально-пізнавальна діяльність також є найкращим шляхом підготовки до професійного життя, самостійного розв'язання складних завдань професійної діяльності.

Якнайповніше вимогам професійної комунікативної підготовки відповідають проєктивні та дослідницькі завдання професійно спрямованого характеру. Залежно від цілей та форм виокремлюють дослідницькі, творчі, рольові, ігрові, інформаційні та практико-орієнтовані проєкти. Для їхнього виконання курсанти повинні зібрати та проаналізувати інформацію, запропонувати варіанти розв'язання проблеми, ознайомити учасників і слухачів проєкту з цією інформацією, аналізувати, синтезувати та узагальнити факти. *Результатом виконання проєкту в контексті самоосвіти є полілогічне обговорення продуктів самостійної роботи студентів, що сприяє розширенню професійних уявлень майбутніх фахівців; розуміння студентами своєї траєкторії професійного зростання; визначення перспективних цілей щодо поліпшення комунікативної взаємодії.* Саме через посилену інтеграцію під час цієї роботи проєктна робота створює великі можливості для формування соціально-комунікативної компетентності.

Далі для більш системного уявлення про формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби використано метод моделювання. Він передбачає відтворення характеристик соціально-комунікативної компетентності у певному схематичному вигляді. Модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби – це узагальнене відображення цього процесу, результат абстрактного відтворення, що охоплює сукупність взаємозалежних компонентів, – складових педагогічної системи формування цієї професійно важливої властивості. Модель, згідно

з вимогами системного підходу, враховує компонентний склад усієї педагогічної системи з формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби, тобто мету, суб'єктів, науково-педагогічних працівників, діагностичний апарат, зміст, засоби і форми навчання, педагогічні умови, заплановані результати. Складовими структурно-функціональної моделі формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби є цільовий, змістовий, технологічний та результативний блоки.

Висновки. Для формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби важливе значення мають такі педагогічні умови: 1) структурування змісту дисциплін гуманітарного спрямування з урахуванням особливостей професійної діяльності та соціально-комунікативної взаємодії у пенітенціарній системі; 2) розвиток соціально-комунікативних умінь і навичок шляхом використання інтерактивних і діалогічно-дискусійних технологій навчання; 3) моделювання типових ситуацій професійної діяльності на засадах проблемності для набуття досвіду соціально-комунікативної взаємодії; 4) *активізація самостійної дослідницької / проектної роботи курсантів під час планових занять та самостійної підготовки*. Системно організувати роботу щодо формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби допомагає структурно-функціональна модель, що містить концептуально-цільовий, змістовно-методичний і діагностично-результативний блоки.

Перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Важливим напрямом подальших досліджень є висвітлення перебігу експериментальної перевірки запропонованих педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атанов Г. А. Знання як засіб навчання: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 236 с.
2. Бутенко Т. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 19 с.
3. Волкова Н. В. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

4. Діденко О. В., Калинюк Н. В. Професійна комунікативна компетентність у структурі готовності офіцерів-прикордонників до професійної діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_7.
5. Кручек В. А. Формування комунікативних умінь студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2004. 19 с.
6. Литвин А. В. Методологічні засади поняття "педагогічні умови": на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів: Сполом, 2014. 76 с.
7. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій: моногр. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 326 с.
8. Ненько Ю. П. Теоретико-методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2018. 512 с.
9. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: б. в., 2007. 144 с.
10. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
11. Сливка С. С. Юридична деонтологія: підруч / 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Атіка, 2006. 296 с.
12. Peters R. S. Ethics and Education. London: George Allen and Unwin, 1966. 333 p.
4. Didenko, O. V. & Kalyniuk, N. V. (2014). Profesiina komunikatyvna kompetentnist u strukturi hotovnosti ofitseriv-prykordonnykiv do profesiinoi diialnosti [Professional communicative competence in the structure of border officers' readiness for their professional activity]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. Vol. 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_7. [in Ukrainian].
5. Kruchek, V.A. (2004). Formuvannia komunikatyvnykh umiv studentiv vyshchikh ahrarnykh zakladiv osvity v protsesi vyvchennia psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin [Forming communicative skills of students of higher agricultural educational institutions in the process of studying psychological and pedagogical disciplines]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].
6. Lytvyn, A. V. (2014). Metodolohichni zasady poniattia "pedahohichni umovy": na dopomohu zdobuvacham naukovoho stupenia [Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions": to help applicants for a degree]. Lviv, 76 p. [in Ukrainian].
7. Melnychuk, I. M., (2010). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Theory and practice of future social workers' professional training by means of interactive technologies]. Ternopil, 326 p. [in Ukrainian].
8. Nenko, Yu. P. (2018). Teoretiko-metodolohichni zasady profesiino oriientovanoi komunikatyvnoi pidhotovky maibutnykh ofitseriv sluzhby tsyvilnoho zakhystu [Theoretical and methodological principles of professionally oriented communicative training of future officers of the Civil Defense Service]. *Doctor's thesis*. Rivne, 512 p. [in Ukrainian].
9. Pometun, O. I. (2007). Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of interactive learning]. Kyiv, 144 p. [in Ukrainian].
10. Sytuatsiina metodyka navchannia: teoriia i praktyka (2001). [Situational teaching methods: theory and practice]. (Ed.). O. Sydorenko & V. Chuba. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
11. Sliyva, S. S. (2006). Yurydychna deontolohiia [Legal Deontology]. The 3rd ed., revised. and ext. Kyiv, 296 p. [in Ukrainian].
12. Peters, R. S., (1966). Ethics and Education. London: George Allen and Unwin. 333 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2021

